

БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА АРМИЯ В ОЦЕНКИТЕ НА НАТО ЗА СЪВЕТСКИЯ БЛОК, 1950 – 1953

д-р Боян Жеков

Военна академия „Г. С. Раковски“

Резюме: В периода 1950 – 1953 г. страните членки на НАТО и Народна република България (НРБ) се намират от двете страни на Желязната завеса. Вследствие на това българските въоръжени сили намират място в оценките на Алианса за военния потенциал на Съветския блок. Очаквано, Българската армия рядко е самостоятелен обект на анализ в документите на НАТО. По-често тя се разглежда в рамките на общите констатации за военните възможности на сателитите на СССР. Разбира се, не е достатъчно само да се опише каква информация за въоръжените сили на НРБ се открива в материалите на Организацията на Северноатлантическия договор от началото на 50-те години на XX век. Далеч по-важно е оценките да се сравнят с други данни за състоянието на Българската армия по това време.

Ключови думи: Българска народна армия; НАТО; Съветски блок

ВЪВЕДЕНИЕ

На 18 март 2004 г. XXXIX Народно събрание (НС) на Република България приема Закон за ратифициране на Северноатлантическия договор, подписан на 4 април 1949 г. във Вашингтон. Четири дни по-късно, в съответствие с Указ № 80 на президента Георги Първанов (2002 – 2012),

нормативният акт е обнародван в „Държавен вестник“⁴¹. На 29 март 2004 г. България, Естония, Латвия, Литва, Румъния, Словакия и Словения връчват документите по присъединяването към Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО) на правителството на Съединените американски щати (САЩ) (Sloan 2005, p. 265). По този начин те стават пълноправни членове на Алианса.

Ала назад във времето, в годините на Студената война (1945/1949 – 1991 г.), Народна република България, бидейки част от сферата на влияние на Съюза на съветските социалистически републики (СССР), и държавите членки на Организацията на Северноатлантическия договор стоят от двете страни на Желязната завеса. В тази връзка състоянието на Българската народна армия (БНА) започва да се разглежда в анализите на НАТО за военния потенциал на Съветския блок още през 50-те години на XX век.² Не е излишно да се припомни, че по това време въоръжените сили на България официално се развиват под знака на военните забрани и ограничения на Парижкия мирен договор от 10 февруари 1947 г. Личният състав на БНА не трябва да надвишава 65 500 души, бойните самолети – 70 броя, и тонажът на военноморския флот – 7250 тона. В допълнение, НРБ не може да притежава някои видове въоръжение и военни материали³.

След края на Студената война започва последователен процес по разкриване на документални свидетелства за нейната история. Това създава възможност да се разшири познанието за конфронтацията между Изтока и Запада, белязала международните отношения от втората половина на 40-те години на XX век насетне. През 1997 г. се появява трудът на един от водещите изследователи на Студената война Джон Люис Гаддис с показателното заглавие „Сега ние знаем. Преосмисляне на историята на Студената война“ (Gaddis 1997). Наченалата „архивна революция“ не подминава и документацията на Алианса. През 1995 г. Северноатлантическият съвет приема решение, съгласно което се пристъпва към „деklasифициране и обнародване на голям брой стратегически и доктринални документи от архива на НАТО в Брюксел“. През октомври 2013 г. е направена следваща значима стъпка – стартиран е уеб порталът „Архивите на НАТО онлайн“ (<https://archives.nato.int>). Там могат да се открият в дигитален вид повече от 42 000 автентични свидетелства за развитието на Организацията на Северноатлантическия договор от 1949 г. до 1982 г. (Baev 2010, pp. 19 – 20; Sokolova 2023, p. 8426). През 1997 г. е обнародвана и капиталната колекция „Стратегически документи на НАТО 1949 – 1969“, в която са включени едни от най-важните извори за историята на Алианса в началните две десетилетия

от неговото съществуване (Pedlow 1997). Повишеният достъп до архивните материали на НАТО отваря вратите пред изследователите за проучване на различни процеси и явления от периода на Студената война.

Как Северноатлантическият алианс оценява военните възможности на СССР и на неговите сателити, включително България, в началото на 50-те години на XX век не е съвсем „бяло петно“ в историографията. Отделни документи на НАТО, свързани с темата, са коментирани от Йордан Баев, от Денчо Данчев и от Димитър Добрев (Baev 2010; Danchev 2021; Dobrev 2021). Що се отнася до световната историопис, изрично трябва да се спомене задълбоченото изследване на Евантис Хатзивасилиу от 2014 г. досежно „възприятията за Съветския блок“ и на НАТО, и въобще на Запада в периода 1951 – 1969 г. (Hatzivassiliou 2014). Новото в случая е, че оценките на Алианса ще бъдат съпоставени с различни данни за развитието на БНА във фиксирания времеви интервал. Чрез сравнителния анализ ще може да се извърши критика на компетентността на историческите извори и да се постигне скромната цел на доклада – да се прецени доколко Организацията на Северноатлантическия договор изгражда правилна представа за способностите на Българските въоръжени сили в промеждутъка 1950 – 1953 г. Преди да се пристъпи към конкретното разглеждане на проблема, нека разкажем започне с кратък преглед на геополитическия контекст, в който се появяват първите оценки на НАТО за военния потенциал на Съветския блок.

Геополитическият контекст в началото на 50-те години на XX век: кратък преглед

На 25 юни 1950 г. севернокорейска войскава групировка предприема настъпление на юг от 38-ия паралел. По този начин е поставено началото на първия „горещ конфликт, записан в биографията на Студената война“. Военното противопоставяне в Корея продължава над три години – до 27 юли 1953 г. То се оказва и „първата пряка (макар и замаскирана) битка между САЩ и СССР“ (Fink 2017, pp. 128 – 134; Kandilarov 2016, p. 236 – 238).

През 1949 г. СССР става втората държава в света (след САЩ), която разполага със собствено атомно оръжие. Три години по-късно в САЩ е извършен успешен тест на водородна бомба (H-бомба). На 12 август 1953 г. и СССР обогатява своя арсенал с H-бомба. Междувременно през есента на 1952 г. Великобритания също се нарежда сред страните с атомно оръжие (Arnold, Smith 2006, pp. 29-49; Holloway 1994, pp. 196-223, 294-319; Simova 2023, p. 238 – 239).

Корейската война съдейства за изостряне на геополитическото противопоставяне Изток – Запад, докато технологичният напредък очерта-

ва най-лошия сценарий за евентуален мащабен „горещ“ конфликт между НАТО и Съветския блок. С основание Андреас Венгер обобщава: „Западните възприятия за заплахата се променят драматично в резултат от детонацията на първата съветска атомна бомба през август 1949 г. и от избухването на Корейската война“ (Wenger 2006, p. 166). В тази атмосфера се появяват първите оценки на Северноатлантическия алианс за военните възможности на СССР и на неговите сателити.

Специфично за ситуацията в Югоизточна Европа, сиреч в региона, където се намира НРБ, в периода 1950 – 1953 г. не бива да се пропускат два допълнителни момента. От една страна, след като през 1948 г. в отношенията между СССР и Югославия настъпва разрыв, Белград плавно обръща поглед в посока Запада. В началото на 50-те години на XX век югославската държава започва да получава военнотехническа помощ от Вашингтон и дори се обсъжда приобщаването ѝ към НАТО (Anchev 2007, pp. 225 – 228; Baev 2010, p. 128 – 130). Нещо повече, някои западни разузнавателни агенции (например Централното разузнавателно управление (ЦРУ) на САЩ) не изключват вероятността СССР и неговите югоизточноевропейски сателити (България, Румъния и Унгария) да извършат военна агресия срещу Югославия⁴. От друга страна, на 22 октомври 1951 г. в Лондон е подписан протокол за включването на Гърция и на Турция в НАТО. На 18 февруари 1952 г., подир ратификацията му, двете държави официално се превръщат в част от Организацията на Северноатлантическия договор (Baev 2010, p. 62; Moustakis, 2003, p. 33). Вследствие на разширението на Алианса на Балканите в началото на 50-те години на XX век БНА се оказва на „фронтовата линия“ в конфронтацията Изток – Запад.

Смъртта на лидера на СССР Йосиф Сталин на 5 март 1953 г. създава предпоставки за промяна в съветската външна политика. В Кремъл постепенно придобива очертания „концепцията за мирно съвместно съществуване“ със Запада (Yankovska 2023, p. 21). Ярко свидетелство за новия дух в Студената война е прекратяването на огъня в Корея. Същевременно Москва демонстрира стремеж към коригиране на отношенията и дори сближение с Югославия (Kramer 2022, pp. 94 – 97; Yankovska 2016, pp. 490 – 506). Напрежението в конфронтацията Изток – Запад като цяло намалява.

Българската народна армия в оценките на НАТО, 1950 – 1953

В периода от есента на 1949 г. до пролетта на 1950 г. са подготвени и получават одобрение на най-високо ниво първите стратегически документи на НАТО. Това са: „Стратегическа концепция за отбраната на северно-

атлантическото пространство“ (DC 6/1), „Стратегическо ръководство за северноатлантическо регионално планиране“ (MC 14) и „Средносрочен план на Организацията на Северноатлантическия договор“ (DC 13) (Danchev 2021, pp. 107 – 108; Pedlow 1997, pp. XI – XV). Възлова роля в изработването на материалите играе Постоянната група (Standing Group – SG), подчинена на Военния комитет (Military Committee – MC) на Алианса.

Раздел II от Средносрочния план на Организацията на Северноатлантическия договор, утвърден от Комитета по отбрана (Defense Committee (DC) на 1 април 1950 г., носи заглавието „Оценка на противниковите способности и възможни начини на действие“. В неговата секция IV се откриват сведения за военния потенциал на Съветския блок по видове въоръжени сили (Pedlow 1997, pp. 133 – 139). Относно Сухопътните войски на НРБ е фиксирано: „Българската армия се е подобрила през последните две години, но не може да се счита за страховита бойна машина“. Що се отнася до военноморските сили (ВМС) на съветските сателити, сред които и България, оценката гласи: „Тези сили са незначителни и не се възприемат като релевантен фактор. Основният военноморски принос на сателитите ще бъде предоставянето на бази“. В частта за военновъздушните сили на Съветския блок се посочва: „Възможността на сателитните нации да подобрят сегашния си нисък военновъздушен потенциал зависи изцяло от количеството на въоръжението, предоставяно от СССР“ (Pedlow 1997, pp. 133, 135, 137).

От текста на Раздел II на Средносрочния план на Организацията на Северноатлантическия договор личи, че НАТО оценява сравнително ниско способностите на БНА. Заключенията на Алианса в значителна степен съвпадат с мнението на Централния комитет (ЦК) на Българската комунистическа партия (БКП). За това категорично свидетелства утвърденото през март 1950 г. „Постановление на Централния комитет на Българската комунистическа партия за състоянието, обучението и възпитанието на народната войска“. В документа е подчертано: „Засега нашата войска все още не представлява организирана сила, добре обучена, политически възпитана и осигурена с необходимите мобилизационни запаси.“ Съгласно постановлението „в настоящия момент“ БНА „е попълнена с офицери само на 55 – 60%“, подготовката на офицерските кадри е недостатъчна, въоръжението е „разнокалибрено“ и „разнотипно“, материалните средства не достигат, дисциплината „не отговаря на съвременните изисквания“, а „финансовата служба в армията още не е приведена в ред“, поради което „значителни суми се изразходват безконтролно“. Твърде критично звучи становището,

че: „Народната войска няма никакви мобилизационни запаси от продоволствие и фураж“. Обобщението на ЦК на БКП е, че войската и флотът „са небоеспособни и небоготови“, като „при това свое положение“ БНА „не е в състояние напълно да опазва териториалната цялост и държавния суверенитет на нашата Народна република“. За подобряване ситуацията във въоръжените сили на страната партийното ръководство начертава 20 мерки (Trifonov 1965, pp. 139 – 144)⁵. Няколко месеца по-късно, през юни 1950 г., е прието и нарочно постановление на Централния комитет на БКП, посветено на Военноморските сили на НРБ. В него се констатира, че независимо от съветската помощ за тяхното превъоръжаване през 1947 – 1948 г., ВМС „не могат напълно да обезпечат неприкосновеността на нашите морски граници при една сложна бойна обстановка“. Предвид това е одобрена програма за развитие на военноморския компонент на Народна република България в интервала 1950 – 1953 г. (Daskalov 2014, pp. 71 – 91)⁶.

Прочее, неудовлетвореност от състоянието на българските въоръжени сили към началото на 50-те години на XX век изпитва и СССР. Този факт се доказва от проведената от 9 до 12 януари 1951 г. в Москва тайна среща с участието на представители (политически и военни) на държавите от Съветския блок. Откривайки съвещанието, Йосиф Сталин оценява като „ненормално [източноевропейските страни] да имат слаби армии“. Лидерът на СССР е категоричен, че „най-много до две-три години“ всички съветски сателити трябва да създадат „модерни, мощни армии“ (Kramer 2022, pp. 70 – 74).

Специално внимание заслужава направената в Средносрочния план на Организацията на Северноатлантическия договор констатация относно взаимовръзката между доставките на въоръжение от СССР и състоянието на Военновъздушните сили (ВВС) на съветските сателити. Тя важи в пълна степен за българската военна авиация. Още в средата на март 1945 г. София и Москва сключват договор за предоставяне на въоръжение и на военнотехническо имущество. В изпълнение на споразумението до края на лятото на 1945 г. България се сдобива с 343 самолета от следните типове: Як-9, Як-9В, Ил-2, УИл-2 и Пе-2. Малко по-късно са получени допълнително 17 учебно-бойни апарата, включително 2 УПе-2. Така „крайното количество доставена съветска авиационна техника достига 360 самолета“ (Nedyalkov 2010, p. 271, 282 – 283). В края на 1948 г. е договорено НРБ да придобие от съветската страна 32 самолета Ту-2. На 6 октомври 1949 г. българският премиер Васил Коларов се обръща с молба към министъра на въоръжените сили на СССР маршал Александър Василевски „за доставка на нови реактивни изстребители“ (Baev 2010, p. 125).

На 12 март и на 11 април 1951 г. депутатите в Северноатлантическия съвет на НАТО (North Atlantic Council – NAC) обсъждат военния потенциал на Унгария, на Румъния, на България и на Албания. Те заключават, че личният състав на въоръжените сили на първите три държави далеч надхвърля ограниченията, регламентирани в мирните договори от 1947 г. За българската войска, която трябва да бъде не повече от 65 500 души, се посочва, че превишението възлиза на „почти 175%“. По мнението на представителите в Северноатлантическия съвет унгарската, румънската и българската армии са придобили значими количества съветско въоръжение, „включително танкове“, и са подобрили бойните си способности. В сравнение с унгарската и с румънската войска, въоръжените сили на НРБ „вероятно ще бъдат по-ефективни“, тъй като „са по-добре оборудвани“ и „техният морал е по-висок“⁷.

В действителност още през лятото на 1948 г. Политическото бюро (ПБ) на ЦК на Българската работническа партия (комунисти) (БРП (к) определя: „Да се увеличи съставът на нашата армия с около 8000 души“. С Постановление № 1 от 19 февруари 1949 г. Министерският съвет (МС) на НРБ фиксира до 1952 г. личният състав на БНА да достигне 90 000 души (Tsvetkov 2023, p. 331)⁸. През септември 1949 г. са приети от VI Велико народно събрание (ВНС) и влизат в сила Закон за военните лица и Закон за задължителната военна служба, с които фактически се отхвърлят заложените в Парижкия мирен договор от 10 февруари 1947 г. ограничения до сежно числеността на българската войска (Shinkarev 1975, pp. 281 – 282)⁹. Наличните сведения за състава на въоръжените сили на НРБ от 1950 – 1952 г. показват, че БНА наистина надвишава значително постановленията на мирния договор, но не и с „почти 175%“¹⁰.

Не е изключено оценката на депутатите в Северноатлантическия съвет да е повлияна от Белград и от Атина. На 11 ноември 1950 г. генерал-полковник Коча Попович, началник на Генералния щаб на югославските въоръжени сили, „обявява, че българската, румънската и унгарската армия са увеличили числения си състав три пъти над допустимите ограничения по силата на Парижките мирни договори“. На 28 декември 1950 г. югославският лидер Йосип Тито заявява пред парламента, че НРБ „е увеличила своята армия до 195 000 души“. Нападки със сродно естество отправя и Евангелос Авероф, министър на външните работи на Гърция. Разпространяваните от Белград и от Атина обвинения намират широк отзвук в едни от най-престижните западни вестници (Ваев 2010, p. 127).

Що се отнася до гледището на депутатите в Северноатлантическия съвет, че Унгария, Румъния и България са придобили съществени количе-

ства въоръжение от СССР, трябва да се отбележи следното: от 1 септември 1947 г. до 14 декември 1950 г. между София и Москва са сключени няколко съглашения за съветски военни доставки. Оригиналните споразумения са запазени в българските архиви, но достъпът до тях е ограничен, поради което не може да се цитират конкретни данни за договорените видове и обеми въоръжение, боеприпаси и военно имущество¹¹.

На съвместно заседание от 23 ноември 1951 г. депутатите в Северноатлантическия съвет и представителите във Военния комитет на Алианса утвърждават финалния вариант на документ под надслов „Оценка на относителната сила и способности на силите на НАТО и на Съветския блок в момента и в близкото бъдеще“ (МС 33). В него се отчита, че армиите на съветските сателити са направили немалък напредък по отношение на своите бойни способности. Специално е отбелязано, че „наскоро“ е започнало превъоръжаването на военновъздушните сили на някои от тях с реактивна материална част¹².

И двете констатации в документа са всецяло валидни за Българската народна армия. Както Йордан Баев обобщава, подир тайната среща в Москва от 9 до 12 януари 1951 г. във въоръжените сили на НРБ (а и в тези на останалите съветски сателити) се пристъпва към ускореното изграждане „по съветски модел“ на „редица механизирани, танкови, военновъздушни дивизии, военноморски дивизии и брегови батареи“. Успоредно с това през пролетта на 1951 г. започва процес по преминаване на българската военна авиация на реактивна материална част. На 21 април 1951 г. майор Васил Величков се превръща в първия човек, предприел полет с реактивен летателен апарат в българското въздушно пространство (Баев 2010, р. 81; Nedyalkov, р. 337).

Към есента на 1952 г. в НАТО окончателно се оформя разбирането, че е необходима актуализация на съществуващите стратегически документи. На 3 декември 1952 г. Северноатлантическият съвет на Алианса утвърждава нова „Стратегическа концепция за отбраната на северноатлантическото пространство“ (МС 3/5), която заменя DC 6/1. Шест дни по-късно Военният комитет санкционира документ, озаглавен „Стратегическо ръководство“ (МС 14/1). Той измества овехтелите МС 14 и DC 13 (Danchev 2021, pp. 259 – 260; Pedlow 1997, pp. XV – XVI). В Стратегическото ръководство се заявява, че СССР и сателитите му образуват „силов комплекс“, разположен на „обширна земна маса“, но не се дават конкретни детайли досежно военния потенциал на Съветския блок (Pedlow 1997, pp. 193 – 228).

В хода на 1952 г. са съставени серия анализи на Алианса, включващи констатации за възможностите на противника. Един от тях е документ под

надслов „Относителната сила и способности на силите на НАТО и на Съветския блок“ (D-D (52) 45) от 10 март 1952 г. Информацията в него обаче не надгражда особено по-ранния материал МС 33¹³. През ноември 1952 г. се появява „Оценка за силата и за възможностите на Съветския блок от момента до 1954 г.“ (МС 44). На 17 декември 1952 г. документът е поправен и приет от Северноатлантическия съвет като МС 44 (Final). Съгласно заключенията в него от 1951 г. наметнато количество и способностите на сухопътните войски на съветските сателити са нараснали драстично. Предвижда се, че с подкрепата на Москва към 1954 г. настоящият брой на техните дивизии ще се увеличи. По отношение на военновъздушните сили на сателитите се предполага, че до две години всички изстребители, значителен сегмент от леките бомбардировачи и малка част от средните бомбардировачи ще бъдат реактивни¹⁴.

Дали направените оценки са валидни за Българската народна армия? Фактите свидетелстват, че отговорът на този въпрос е по-скоро положителен. Така например през 1952 г. са формирани 2 танкови дивизии (9-а и 5-а) и 1 отделна планинска стрелкова бригада (21-ва) (Tsvetkov 2023, p. 335). Впрочем в немалка степен се сбъдват прогнозите за развитието на ВВС на НРБ. През 1953 г. „е достигнат най-големият брой реактивни изстребители Як в бойните части“. Количеството включва 104 самолета Як-23 и 16 самолета Як-17. През есента на 1954 г. България се сдобива с първите си реактивни бомбардировачи (Nedyalkov 2010, p. 353, 361). Що се отнася до предвижданията на НАТО за развитието на сухопътните войски на съветските сателити, уместно е да се отбележи, че в българския случай през 1953 – 1954 г. числеността на този вид въоръжени сили (а и на БНА въобще) действително нараства¹⁵.

Ако и през 1953 г. интензивността на геополитическата конфронтация Изток – Запад да намалява, вниманието, което НАТО отделя на военния потенциал на СССР и на неговите сателити, не изчезва. За това свидетелства документ със заглавие „Сили и способности на Съветския блок“ от 30 септември 1953 г. (SG 161/3 (Revised Final)). В него е направено предположението, че „силата на армиите на сателитите ще нараства“, като до 1956 г. те могат да достигнат около 1 500 000 души¹⁶.

Развоят на събитията не позволява да се прецени дали прогнозата е щяла да се окаже достоверна. Вследствие на Женевската среща през юли 1955 г. с участието на американския президент Дуайт Айзенхауер, на съветския министър-председател Николай Булганин, на британския премиер Антъни Идън и на френския министър-председател Едгар Фор започва

известно съкращаване на въоръжените сили от двете страни на Желязната завеса. В тази връзка на 29 септември 1955 г. Политическото бюро (ПБ) на ЦК на БКП взема следното решение: „В срок до края на 1955 година да се намали мирновременната численост на Българската народна армия – офицери, сержанти и войници, с не по-малко от 30 000, от които офицери – 8000 души“. Мотивът е „настъпилото намаление на напрежението в международната обстановка“⁴⁷.

Резултати от изследването

Бдителният прочит на оценките на НАТО за Съветския блок от периода 1950 – 1953 г. показва, че Алиансът изгражда сравнително правилна представа за състоянието на Българската народна армия. Доста често, ако не напълно, то в значителна степен, заключенията съответстват на тенденциите в развитието на БНА. Естествено, не липсват и неточни констатации – например относно личния състав на въоръжените сили на НРБ. Този факт обаче не бива да се надценява, тъй като даването на прецизна оценка за числеността на противникова армия винаги е трудна задача.

Заключение

Началото на 50-те години на ХХ век са период на нарастване на напрежението в конфронтацията Изток – Запад. В сложната международна обстановка се появяват първите оценки на НАТО за военния потенциал на Съветския блок. В документите на Алианса, макар и по-рядко пряко, а повечето пъти в общите части, посветени на сателитите на СССР, се коментира и въпросът за състоянието на въоръжените сили на България. Заключенията, съдържащи се в аналитичните материали на Организацията на Северноатлантическия договор за периода 1950 – 1953 г., свидетелстват, че по това време НАТО има много добра представа за реалното положение на БНА. Очевидно разузнавателните структури на страните членки и експертите на Алианса са си свършили работата по чудесен начин.

БЕЛЕЖКИ

1. Държавен вестник, брой 22, 18 март 2004 г.
2. Понятието Българска народна армия се използва за въоръжените сили на страната през Студената война (Prokoriev 2023, p. 7).
3. Пълният текст на Парижкия мирен договор вж. в ЦДА, ф. 1484, оп. 1, а. е. 606, л. 1 – 46.

4. Вж. например CIA, Freedom of Information Act Electronic Reading Room (FOIA ERR), General CIA Records, CIA-RDP79R01012A000700040018-0, National Intelligence Estimate (NIE) – 29: PROBABILITY OF AN INVASION OF YUGOSLAVIA IN 1951, 2 MARCH 1951 [last viewed 29.02.2024]. Available on: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A000700040018-0.pdf>; CIA, FOIA ERR, General CIA Records, CIA-RDP79R01012A000800020024-4, NIE – 51: PROBABLE POLITICAL DEVELOPMENTS IN YUGOSLAVIA AND THE LIKELIHOOD OF ATTACK UPON YUGOSLAVIA THROUGH 1952, 26 NOVEMBER 1951. [last viewed 29.02.2024]. Available on: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A000800020024-4.pdf>

5. ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а. е. 752, л. 1; оп. 64, а. е. 77, л. 1 – 16.

6. ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а. е. 943, л. 1; оп. 64, а. е. 86, л. 1 – 42.

7. NATO, D-D (51) 80 – SUMMARY REPORT ON EXCHANGE OF VIEWS ON HUNGARY, ROMANIA, BULGARIA AND ALBANIA, 24 APRIL 1951. [last viewed 29.02.2024]. Available on: https://archives.nato.int/uploads/r/null/3/1/31184/D-D_51_80-FINAL_ENG.pdf; NATO, AC/2-D/5 – DRAFT AGREED MINUTE ON EXCHANGE OF VIEWS ON HUNGARY, ROMANIA, BULGARIA AND ALBANIA, 20 APRIL 1951. [last viewed 29.02.2024]. Available on: https://archives.nato.int/uploads/r/null/9/5/9548/AC_2-D_5_ENG.pdf; NATO, D-D (51) 80 – FINAL – SUMMARY REPORT ON EXCHANGE OF VIEWS ON HUNGARY, ROMANIA, BULGARIA AND ALBANIA, 24 APRIL 2024. [last viewed 29.02.2024]. Available on: https://archives.nato.int/uploads/r/null/3/1/31184/D-D_51_80-FINAL_ENG.pdf

8. ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а. е. 535, л. 1; ф. 136, оп. 83, а. е. 9, л. 1 – 2; Държавен вестник, брой 224, 28 септември 1949 г.

9. Държавен вестник, брой 224, 28 септември 1949 г.; Стенографски дневници на VI ВНС, III извънредна сесия, 2. заседание (15 септември 1949 г.); 3. заседание (16 септември 1949 г.); 4. заседание (17 септември 1949 г.), с. 15 – 23, 46 – 53, 61 – 79.

10. ДВИА, ф. 25, оп. 8а, а. е. 2, л. 1 – 22; а. е. 3, л. 1 – 5.

11. Съглашенията за съветски военни доставки от периода 1947 – 1950 г. са налични в ДВИА, ф. 1, оп. 9 [last viewed 03.03.2024]. Available on: <http://212.122.187.196:84/Process.aspx?type=Inventory&agid=40&flgid=5083426&ilgid=10988081>

12. NATO, MC 0033 (FINAL) – ESTIMATE OF THE RELATIVE STRENGTH AND CAPABILITIES OF NATO AND SOVIET BLOC FORCES AT PRESENT AND IN THE IMMEDIATE FUTURE, 23 NOVEMBER 1951 [last viewed 03.03.2024]. Available on: https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/0/104158/MC_0033_FINAL_ENG_PDP.pdf

13. NATO, D-D (52) 45 (FINAL) – RELATIVE STRENGTH AND CAPABILITIES OF NATO AND THE SOVIET BLOC FORCES, 10 MARCH 1952 [last viewed 03.03.2024]. Available on: https://archives.nato.int/uploads/r/null/3/3/33372/D-D_52_45-FINAL_ENG.pdf

14. Материалите вж. в NATO, MC 0044; MC 0044 (Final) – AN ESTIMATE OF THE STRENGTH AND CAPABILITIES OF THE SOVIET BLOC FROM NOW

THROUGH 1954, 26 NOVEMBER 1952; 17 DECEMBER 1952 [last viewed 03.03.2024]. Available on: https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/0/104349/MC_0044_ENG_PDP.pdf; https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/0/104355/MC_0044_FINAL_ENG_PDP.pdf

15. ДВИА, ф. 25, оп. 8а, а. е. 4, л. 1 – 11; а. е. 5, л. 1 – 13; а. е. 9, л. 1 – 13.

16. NATO, SG 161/3 (Revised Final) – THE SOVIET BLOC STRENGTH AND CAPABILITIES, 30 SEPTEMBER 1953 [last viewed 03.03.2024]. Available on: https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/1/115251/SG_161_3_FINAL_REV_ENG_PDP.pdf

17. ЦДА, ф. 1Б, оп. 64, а. е. 217, л. 1.

REFERENCES

ANCHEV, S., 2007. *Balkanite – nachin na upotreba 1944 – 1955 g. (chast vtora)*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo Sv. sv. Kiril i Metodii. ISBN 978-954-524-603-3. [in Bulgarian].

ARNOLD, L.; SMITH, M., 2006. *Britain, Australia, and the Bomb. The Nuclear Tests and Their Aftermath*. Second Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-4039-2102-4.

BAEV, J., 2010. *Sistemata za evropeiska sigurnost i Balkanite v godinite na Studenata voina*. Sofia: Izdatelstvo Damyan Yakov. ISBN 978-954-527-485-5. [in Bulgarian].

DANCHEV, D., 2021. *NATO i Sredizemnomoriето 1949 – 1956 g.* Sofia: Zaharii Stoyanov. ISBN 978-954-09-1548-7. [in Bulgarian].

DASKALOV, P., 2014. *Zapiski ot arhivite na balgarskia Voennomorski flot (1944 – 1959 g.)*. Varna: Morski svyat – Morski vestnik. ISBN 978-954-9484-34-2. [in Bulgarian].

DOBREV, D., 2021. *NATO i gratsko-yugoslavskite otnoshenia (195 – 1967). Disertatsia*. [in Bulgarian].

HOLLOWAY, D., 1994. *Stalin and the Bomb. The Soviet Union and Atomic Energy 1939 – 1956*. New Haven: Yale University Press. ISBN 978-0-300-06664-7.

GADDIS, J. L., 1997. *We Now Know. Rethinking Cold War History*. New York: Oxford University Press. ISBN 0-19-878070-2.

FINK, C.; VATOVA, I. (transl.), 2017. *Studenata voina. Mezhdunarodna istoria*. Sofia: Ashur. ISBN 978-619-7357-01-1. [in Bulgarian].

HATZIVASSILIOU, E., 2014. *NATO and Western Perceptions of the Soviet Bloc. Alliance Analysis and Reporting, 1951 – 69*. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-74375-4.

KANDILAROV, E., 2016. *Iztochna Azia i Bulgaria*. Sofia: Iztok-Zapad. ISBN: 978-619-152-829-5. [in Bulgarian].

KRAMER, M.; GAVRILOV, B. (transl.), 2022. *SSSR i Iztochna Evropa (1941 – 1991)*. Sofia: Ciela. ISBN 978-954-28-3888-3.

MOUSTAKIS, F., 2003. *The Greek-Turkish Relationship and NATO*. London: Frank Cass Publishers. ISBN 0-7146-8357-4.

NEDYALKOV, D. 2012. *Istoria na balgarskata voenna aviatsia*. Sofia: Voенно izdatelstvo. ISBN 978-954-509-471-2. [in Bulgarian].

PEDLOW, G. (ed.) 1997. *NATO Strategy Documents 1949 – 1969*. Brussels: NATO Information Service. Available on: <https://www.nato.int/archives/strategy.htm> [last viewed 03.03.2024].

PROKOPIEV, A., 2023. Balgarskata armia kato darzhavna institutsia. In: *Voennopoliticheska istoria na Balgaria*, pp. 5 – 27. Sofia: Izdatelstvo G. S. Rakovski. ISBN 978-619-7711-0. [in Bulgarian].

SIMOVA, A., 2023. *Istoria na tsivilizatsiyata. Golemite tehnologichni izobretenia*. Sofia: Millenium. ISBN 978-954-515-618-2. [in Bulgarian].

SHINKAREV, I., 1975. Bolgarskaya narodnaya armia. In: *Zarozhdenie narodnyh armij stran-uchastnic Varshavskogo dogovora 1941 – 1949 gg.*, pp. 231 – 285. Moskva: Nauka. [in Russian].

SLOAN, S., 2005. *NATO, the European Union, and the Atlantic Community. The Transatlantic Bargain Challenged, 2nd Edition*. Lanham: Rowman & Littlefield. ISBN: 978-0-7425-3573-2.

SOKOLOVA, T., 2023. NATO's Transparency/Secrecy Policies. In: *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance. Second Edition. With 855 Figures and 875 Tables*, pp. 8424 – 8429. New York: Springer. ISBN 978-3-030-66251-6.

TRIFONOV, D., 1965. Borбата na partiyata za po-natatashno izgrazhdane na BNA po obraz i podobie na Velikata Savetska armia (dekemvri 1948 – april 1956 g.). In: *Sazdavane i razvitie na Balgarskata narodna armia 1944 – 1964*. Sofia: Darzhavno voenno izdatelstvo. [in Bulgarian].

TSVETKOV, K., 2023. *145 godini balgarska pehota*. Sofia: Veles. ISBN 978-954-302-100-0. [in Bulgarian].

WENGER, A., 2006. The Politics of Military Planning. Evolution of NATO's Strategy. In: *War Plans and Alliances in the Cold War. Threat Perceptions in the East and West*, pp. 165 – 192. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-39061-3.

YANKOVSKA, N., 2016. Zavoyat v otnosheniyata mezhdu sotsialisticheskia lager i Yugoslavia sled smartta na Stalin (1953 – 1955). *Istoria-History*, vol. 24, no 5, pp. 490 – 506. ISSN 0861-3710. [in Bulgarian].

YANKOVSKA, N., 2023. *Godini na kriza. Nikita Hrushchov i predizvikatelstvata pred komunisticheskoto dvizhenie (1956 – 1964)*. Sofia: Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov". ISBN 978-619-245-322-0. [in Bulgarian].

THE BULGARIAN PEOPLE'S ARMY IN THE NATO ESTIMATES OF THE SOVIET BLOC, 1950 – 1953

Abstract: In the period 1950 – 1953, NATO member countries and the People's Republic of Bulgaria (NRB) were on the opposite sides of the Iron Curtain. As a result, the Bulgarian Armed Forces found a place in the Alliance's estimates of the military potential of the Soviet bloc. Expectedly, the Bulgarian army was rarely an independent object of analysis in the NATO documents.

More often the Bulgarian armed forces were considered within the framework of the overall findings regarding the military capabilities of the USSR's satellites. Of course, it is not enough just to describe what information about the armed forces of NRB can be found in the materials of the North Atlantic Treaty Organization from the beginning of the 1950s. It is far more important to compare the estimates with other data concerning the Bulgarian army at that time.

Keywords: Bulgarian People's Army; NATO; Soviet bloc

Dr. Boyan Zhekov, Assist. Prof.

ORCID iD: 0000-0001-6347-3049

Military History Studies Scientific Section

Defence Advanced Research Institute

Rakovski National Defence College

82, Evlogi i Hristo Georgievi Blvd. 1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: b.zhekov@rndc.bg